

Ekonomik Küçülmenin Politik Ekonomisi¹

The Political Economy of Economic Degrowth

Sevginaz IŞIK, Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye, sevginaz@uludag.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-4123-0860

Öz: Mevcut küresel ekonomik sistemin ekonomik, toplumsal ve çevresel krizlerle yakından ilişkili olduğu literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu durum, sistemin sürdürülebilirliğine dair ciddi tartışmalara yol açmakta ve geleceğe yönelik alternatif yollar araştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Küresel ekonomik büyüme paradigmasının radikal bir eleştirisi olarak ortaya çıkan küçülme, sınırsız büyümenin mantığına ve onun zararlı ekonomik, toplumsal ve çevresel etkilerine meydan okur. Küçülmenin savunucuları, bu meydan okumayı ekonomi ile doğa arasındaki çatışmaya bir çözüm olarak önererek, toplumsal, kültürel ve politik boyutları da kapsayan köklü bir dönüşüme olan ihtiyacı vurgularlar. Bu çalışma, küresel ekonomik büyüme paradigmasının radikal bir eleştirisi olarak küçülme fikrinin ortaya çıkışı ile küçülme hipotezinin ekonomik, toplumsal ve çevresel argümanlarını politik ekonomi perspektifinden analiz etmeyi ve küçülmeye yönelik eleştirileri tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küçülme, Ekonomik Büyüme, Küresel Ekonomik Sistem, Sürdürülebilirlik

JEL Sınıflandırması: O44, O40, F60, Q56

Abstract: The literature frequently emphasises that the current global economic system is closely linked to economic, social, and environmental crises. This situation raises serious questions about the sustainability of the system and highlights the need to explore alternative paths for the future. Emerging as a radical critique of the global economic growth paradigm, degrowth challenges the logic of unlimited growth and its harmful economic, social and environmental effects. Advocates of degrowth propose this challenge as a solution to the conflict between economy and nature, emphasising the need for a radical transformation that includes social, cultural and political dimensions. This study aims to analyse the emergence of the idea of degrowth as a radical critique of the global economic growth paradigm and the economic, social and environmental arguments of the degrowth hypothesis from a political economy perspective and to discuss the criticisms towards degrowth.

Keywords: Degrowth, Economic Growth, Global Economic System, Sustainability

JEL Classifications: O44, O40, F60, Q56

1. Giriş

Günümüz dünyasının karşı karşıya olduğu biyoçeşitliliğin azalması, her geçen gün artan doğal kaynak tahribatı, hava, su ve çevre kirliliği vb. sorunların mevcut küresel ekonomik sistemin işleyişiyle yakından ilişkili olduğu literatürde uzun süredir vurgulanmaktadır (Georgescu-Roegen, 1976: 30; Rockstörn vd., 2009: 474-475). Dolayısıyla, mevcut gidişatın devamının dünyayı sürdürülemez bir gelecek riskine sürükleyebileceği pek çok çalışmada dile getirilen bir kaygıdır. Bunun yanı sıra, özellikle 2008 finansal krizinden itibaren yaşanan krizler –iklim krizi, enerji ve gıda krizleri ile son olarak pandemi– küresel ekonomik sistemin kırılma noktalarını ortaya koymuş ve baz patikadan (business as usual) ilerlemenin

¹ Bu araştırma makalesi Dr. Sevginaz Işık tarafından hazırlanan “Ekonomi– Doğa Çatışmasına Bir Çözüm Olarak Yeşil Yeni Düzen” başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

Makale Geçmişi / Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 3 Aralık / December 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 4 Aralık / December 2025

© 2026 Journal of Yaşar University. Published by Yaşar University. Journal of Yaşar University is an open access journal.

sürdürülemezliğini göstermiştir (UNDP, 2020: 9). OECD'nin raporunda (2011: 3), önümüzdeki yıllarda ekonomik büyüme ile gelişmeyi sürdürebilmek için başka yollara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca, “gelişme” kavramının anlamının ve bunun nasıl değerlendirileceğinin yeniden ele alınması gerektiği ifade edilmiştir. Diğer yandan, küresel sistemin teknoloji, inovasyon ve koordinasyon kapasitesi zaman zaman başarı örnekleri üretse de bu tür başarıların sistemin yapısal sorunlarını köklü bir biçimde çözmekten ziyade geçici iyileştirmeler sağladığını söylemek mümkündür. Bu sebeple, geleneksel küresel ekonomik büyüme paradigmasının ekonomik ve doğal sınırları ile ekonomik, toplumsal ve çevresel sonuçları dikkate alındığında, küresel ekonomik sistemde köklü bir değişime ihtiyaç olduğu görülmektedir. Böyle bir köklü değişim yalnızca ekonomik değil aynı zamanda toplumsal, kültürel, politik ve çevresel boyutları da kapsmalıdır. Örneğin, yeni bir ekonomik modelin geliştirilmesinin gerekliliğine dikkat çeken Klitgaard ve Krall'a (2012: 251) göre, bu yeni model hem gezegenin biyofiziksel limitlerini gözetmeli hem de ekonomik durgunluk, finansal krizler, gelir adaletsizliği vb. kapitalist sistemin sınırlarını açığa çıkaran sorunları dikkate almalıdır.

Öte yandan, makroekonomik teorilerin temel varsayımı olan GSYH'nin sürekli büyümesi ile fosil enerji tüketimi ve karbon emisyonlarının artışı tarihsel olarak birbirine paralel bir seyir izlemiştir; bu da aralarında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği, ekonomik büyüme paradigmasının bir ürünü olduğundan, bu küresel sorunu kontrol altına almanın bir yolu, mevcut büyüme modelinde köklü bir değişimden geçer (Harris, 2008: 1-3). Özellikle 1970'li yıllardan itibaren artan çevresel bozulma, ana akım ekonomide bazı yaklaşımların sınırsız büyümenin mantığını ve çevresel etkilerini sorgulanmasına yol açmıştır (Liodakis, 2017: 2). Bu kapsamda, kapitalizmin küresel ekonomik büyüme hegemonyasının katı bir eleştirisi olarak ifade edilen *küçülme (degrowth)*, mevcut büyüme anlayışına karşı geliştirilmiş en radikal eleştirel yaklaşımlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, küçülme hipotezi, savunucuları tarafından ekonomik büyümenin çevresel sürdürülemezliği, gelir adaletsizliğini derinleştirilmesi ve toplumsal refah üzerindeki olumsuz sonuçları gerekçe gösterilerek, ekonomi ile doğa arasındaki çatışmaya bir çözüm önerisi olarak ortaya atılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, küçülme savunusunun ortaya çıkış sürecini, ekonomik, toplumsal ve çevresel argümanlarını ve küçülmeye yöneltilen eleştirileri politik ekonomi perspektifinden analiz etmektir. Konuya ilişkin sınırlı sayıda çalışmanın varlığı göz önüne alındığında, bu araştırma, mevcut literatürü derleyip çerçeveleyerek küçülme tartışmalarına kuramsal ve eleştirel bir perspektif kazandırmaya dair düşünsel bir temel sunmayı

hedeflemekte ve literatüre şu açılardan mütevazı bir katkı sağlamaktadır: (i) Küçülmenin tarihsel evrimini ve çok boyutlu anlamlarını bütüncül bir şekilde ele alarak kavramsal derinlik sunması, (ii) Küçülmenin ekonomik, toplumsal ve çevresel argümanlarını politik ekonomi perspektifiyle analiz etmesi (iii) Küçülmeye yöneltilen eleştirileri sistematik biçimde tartışarak kavramın sınırlarını ve uygulanabilirlik zorluklarını ortaya koyması. Bu kapsamda çalışma dört bölüme ayrılmıştır: İkinci bölümde küçülme kavramının ortaya çıkış süreci, zaman içinde anlamındaki değişimler ve hipotezin temel ilkeleri ele alınmış; üçüncü bölümde, küçülmenin ekonomik, toplumsal ve çevresel argümanları politik ekonomi perspektifinden tartışılmış; dördüncü bölümde, küçülmeye getirilen eleştiriler ortaya konulmuş ve sonuç bölümünde ise çalışma bir bütün olarak kısaca değerlendirilmiştir.

2. Ekonomik Küçülme Kavramı, Fikrin Ortaya Çıkışı ve Temel İlkeleri

Fransızca “azaltmak” anlamına gelen “décroissance” sözcüğünün tam çevirisi olan küçülmenin teorik kökleri 1970’lerde toplumsal eleştirilerde ve Georgescu-Roegen’in termodinamik eleştirisinde bulunabilir (D’Alisa vd., 2015: 27). Öyle ki, küçülme kavramı, ilk olarak 1972 yılında yeni bir toplumsal gidişatı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır (Demaria vd., 2013: 195). Diğer yandan, ekonomileri küçültme düşüncesi ise, ilk olarak, yine 1970’li yıllarda bazı Fransız yayımlarında ortaya atılmıştır. Günümüz “küçülme teorisi” ise, 2001 yılında Fransa’nın Lyon kentindeki gösteriler sırasında, demokratik ve gönüllü toplumsal dönüşüm amacıyla aktivistler tarafından bir slogan olarak ortaya atılmıştır. Küçülme, otomobillere ve reklamlara karşı çıkan, bisikletlilerin ve yayaların haklarını, organik tarımı vb. destekleyenlerin dünya görüşlerinin temsili bir yansıması olarak görülmüştür. 2004 yılında aylık yayımlanan Fransız “Küçülme (La Décroissance)” dergisi, kavramın toplumda yayılmasına yardımcı olmuştur. Ardından 2008 yılında Paris’te düzenlenen Küçülme Konferansı’nda uluslararası bir çalışma alanı olarak tanıtılmış ve hipotez uluslararasılaştırılmıştır (Martínez-Alier vd., 2010: 1741; Schneider vd., 2010: 511; Demaria vd., 2013: 194-204). Paris Konferansı’nın Küçülme Bildirgesi’nde küçülme, “*adil, katılımcı ve ekolojik olarak sürdürülebilir bir topluma doğru gönüllü bir geçiş*” olarak tanımlanmıştır. Temel insan ihtiyaçlarını ve yüksek yaşam standartlarını sağlamak ve ekonomilerin ekolojik sistemler üzerindeki etkilerini azaltmak küçülmenin temel hedefleridir ve bu hedefler temelde gönüllülük olmadan gerçekleştirilemez (Research & Degrowth, 2010: 524).

Küçülme, ekonomik büyümenin siyasi alanda istenen bir hedef olmasına karşı çıkan bir kavram olarak öne çıkmakta (Demaria vd., 2013: 193) ve kısaca büyümeye yönelik radikal bir eleştiriyi temsil etmektedir. Ancak, küçülmeyi savunanlar arasında ortak bir tanım üzerinde

uzlaşa bulunmamaktadır. Örneğin, Latouche, küçülmeyi, negatif bir büyüme, diğeri bir ifadeyle, *geriye doğru adım atarken ilerlemek* şeklinde aktarmıştır (Latouche, 2003: 18'den Aktaran Martínez-Alier vd., 2010: 1742). Sonraki çalışmasında, Latouche (2009: 16), küçülmeyi “teorik bir çerçeveye dayanan politik bir söylem” olarak açıklamıştır. Martínez-Alier ve diğeri (2010) göre, küçülme, ekolojik iktisat, sosyal ekoloji, ekonomik antropoloji ile çevresel ve sosyal aktivist hareketlerine dayanan hem bir kavram hem de toplumsal taban hareketidir. Diğeri yandan, Cosme ve diğeri (2017: 332), küçülmeyi malzeme ve enerji tüketiminin azaltıldığı ve daha fazla yerel üretimi destekleyecek teşviklerin yaratıldığı bir süreç olarak ele almıştır. Bu doğrultuda, Van den Bergh (2011: 881), küçülme savunucularının bu kavramı genel olarak beş farklı perspektiften ele aldıklarını ifade etmiştir: (i) Negatif GSYH büyümesi olarak belirtilen *GSYH küçülmesi*; (ii) tüketim miktarında bir azalma olarak tanımlanan *tüketimde küçülme*; (iii) iş yükünün azalması, daha fazla boş zaman ve mutluluk olarak ifade edilen *çalışma saatinde küçülme*; (iv) bireylerin tercihlerinden, finansal sistemlere, piyasa yapılarından paranın rolüne ve mülkiyete kadar köklü değişiklikleri kapsayan *radikal küçülme*; (v) kaynak kullanımı ile emisyonların azaltılmasını vurgulayarak ekonominin fiziksel ölçeğinde küçülmeyi temsil eden *fiziksel küçülme*. Bununla birlikte, genel olarak literatürde piyasa ekonomisinin ölçeğini küçültmeyi amaçlayan *üretim ve tüketimde küçülmenin* ele alındığı görülmektedir.

Öte taraftan, küçülme, daha fazla uluslararası toplantı düzenleyerek, Avrupa kökenli araştırma ağları oluşturarak ve akademik çalışmalar yürüterek beslenmektedir. Hipotez, Batı kökenli bir yaklaşım olduğundan, eleştirilerinde kalkınma yerine büyümeyi hedef almakta ve dünyaya dair algısını temel olarak Batı perspektifine dayandırmaktadır. Bu nedenle, küçülme tartışmalarında ekolojik kaygılar öne çıkmakta ve küresel sisteme yönelik eleştiriler, ekonomik modelin ekolojik sınırlara dayalı sorunları üzerinden yapılmaktadır. Küçülme, küresel meta zincirlerine ve rekabetçi piyasalara, yarattıkları eşitsizlik ve sömürü yerine, büyümenin ekolojik tahribatı ve aşırı tüketimin yol açtığı bağımlılık üzerinden karşı çıkmaktadır. Kapitalizme yönelik eleştiriler ise doğrudan değil, büyüme ihtiyacı ve sürekliliği bağlamında dolaylı olarak ele alınmaktadır (Koyuncu ve Özar, 2017: 186).

Küçülme hareketi, temel olarak, kapital sahiplerinin kâr güdüsüyle teşvik edilmesinin yanı sıra çevreye ve insanlığa ciddi zararlı etkilere neden olan üstel büyüme hedefine karşı çıkma amacı taşımaktadır (Latouche, 2009: 8). Diğeri bir ifadeyle, küçülme hipotezi, ekonomik büyüme odaklı küresel sistemin sınırlarını sorgulayan ve alternatif yaşam biçimi sunan bir paradigma olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, küçülme, sadece ekonomik faaliyetlerin hacmini azaltmayı değil, aynı zamanda ekolojik sürdürülebilirlik, toplumsal adalet ve insana

yakışır bir yaşamın teminini amaçlayan bir dönüşümü ifade etmektedir. Dolayısıyla, bir küçülme toplumu, üretimden tüketime, toplumsal yapıdan ekonomik örgütlenmeye ve doğanın dengesini yeniden tahsis etmeye kadar pek çok alanda köklü bir yeniden yapılanmayı gerektirmektedir. Bu köklü dönüşüm için küçülme savunucuları tarafından gerekli olarak görülen temel ilkeler şu şekilde sıralanabilir (Kallis, 2018: 118-123; Parrique, 2019: 316-317):

- Sömürüyü sona erdirmek: Toplumsal sürdürülebilirlik hedefi kapsamında, üretim hacminin azaltılması, daha fazla eşitlik ve paylaşım yoluyla sınıfsız bir toplum yaratılmasıyla sağlanmalıdır.
- Doğrudan demokrasi: Tüketimin zorla azaltılması kabul edilemediğinden küçülmeye geçiş süreci demokratik bir zeminde kurgulanmalıdır.
- Paylaşım: Toplumdaki her bireyin temel ihtiyaçlara erişimi vatandaşlık hakları temelinde ücretsiz olarak sağlanmalı ve kıt kaynakların yeterli düzeyde herkes tarafından paylaşılması için uygun koşullar oluşturulmalıdır.
- Refah: Gerçek refah, maddi mallardan ziyade sağlam ve anlamlı ilişkilere dayandığından kaynaklar manevi değerlerin güçlendirilmesine yönlendirilmelidir.
- Üretimi yerelleştirmek: Üretici ile tüketici arasındaki mesafe kısaltılarak aynı bölgede üretilip tüketilen gıdanın teşvik edilmesi yoluyla tüketim azaltılmalıdır.
- Küçük, kâr amacı gütmeyen kooperatifler: Tüm işletmeler ekolojik misyonlar dahil toplumsal bir faydanın peşinde koşmaya odaklanmalı, doğrudan demokratik yönetime izin verecek kadar küçük olmalı ve bir kooperatif biçimini almalıdır.
- Döngüsellik: Ekonomi içindeki enerji ve malzeme akışı, bakir kaynakların çıkarılmasını ve geri dönüştürülemez ve/veya doğa tarafından absorbe edilemez atıkların atılmasını en aza indirmek için mümkün olduğunca döngüsel kalmalıdır. Ayrıca, belirli mallar yeniden kullanılıp geri dönüştürülerek atık miktarı en aza indirilmelidir.
- Sürdürülebilirlik: Ekonominin işleyişi, yenilenebilir doğal kaynakların yenilenme kapasitelerini, yenilenemeyen kaynakların ahlaki tüketim sınırları ve doğanın atıkları absorbe etme kapasitesini aşmamalıdır.
- Koruma (Care): Sadece insan türü değil diğer canlılar da koruma kapsamına alınmalıdır. Türlerin yok olmasını ve küresel ısınmayı durdurmak amacıyla yenilenemeyen kaynakların tüketimi azaltılmalı ve nihayetinde durdurulmalıdır. Ayrıca, cinsiyete dayalı iş yükleri yeniden düzenlenmelidir.

- Kaynak egemenliği: Kaynak çıkarma konusunda karar verenler, bu kararlardan doğrudan etkilenen, ekosistemler hakkında bilgi sahibi olan ve doğaya karşı koruyuculuk sorumluluğunu üstlenenler olmalıdır.
- Değer egemenliği: Ekonomik ölçümlene süreci her zaman toplumsal ve ahlaki değerler tarafından bilgilendirilmelidir.
- Gönüllü sadelik: Bireyler ihtiyaçları ve istekleri üzerinde yeniden özerklik kazanmalı ve tüketimlerinin sonuçlarını düşünmelidir. Maddi olmayan tatmin ve anlam kaynaklarına yönelmeli ve buna göre sahip olduklarıyla ilişkilerini yeniden düzenlemelidir.

Bu temel ilkeler, ekonomik küçülmenin hem toplumsal hem de ekolojik sürdürülebilirliği sağlamak için üretim ve tüketim süreçlerinde radikal bir dönüşüm gerektirdiğini vurgulamaktadır. Üretim ve tüketimde eşitlik, adalet ve paylaşımı önceleyen bir yaklaşım savunulurken, doğal kaynakların kullanımını sınırlandırma, yerelleştirme ve döngüsellik teşvik edilmektedir. Doğrudan demokrasi, kaynak ve değer egemenliği ile gönüllü sadelik ilkeleri, küçülme sürecinin toplumsal kabulünü artırmayı hedeflerken, refah anlayışını maddi değil manevi değerlere yönlendirmektedir. Ayrıca, sürdürülebilirlik ve koruma ilkeleri çerçevesinde, yalnızca insanın değil, tüm canlılar ve ekosistemlerin geleceğini de güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu ilkelerin benimsenmesiyle, kaynak tüketimi ve karbon emisyonlarının ekonomik küçülmenin hızından daha fazla azaltılması, böylece çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

3. Ekonomik Küçülmenin Politik Ekonomisi

Küçülme fikrinin cazibesi, kapitalizm, sosyalizm, sürdürülebilir kalkınma gibi geleneksel ekonomik ve politik sistemlerin başarısızlığından kaynaklanmaktadır (Martínez-Alier vd., 2010: 1742). Ne var ki, politika oluşturma, küçülmenin güçlü olmayan bir yanıdır. Küçülme savunucularının önerileri belirsiz, çerçevesiz, bağlamdan kopuk ve bazen tutarsız yapılandırılmışsa da bu durum mevcut önerilerin hiçbir şekilde belirli ve tutarlı hale getirilemeyeceği anlamına gelmez (Parrique, 2019: 507-508). Nitekim küçülme hipotezi, küresel ekonomik sistemdeki radikal dönüşüm ihtiyacını güçlü argümanlarla gerekçelendirmektedir. Küçülme hipotezinin en temel argümanları, kapitalist büyümenin ekonomik olmaktan uzak, adaletsiz ve ekolojik açıdan sürdürülemez olduğudur (D'Alisa vd., 2015: 8; Kallis vd., 2018: 112). Bu sebeple, küçülme hipotezi ekonomik büyümenin insan refahını artırdığı ve mutluluk getirdiği varsayımına karşı çıkan bir kapitalizm eleştirisidir. Ana akım ekonomik anlayışa göre, üretim ve tüketimin büyümesi yaşam standartlarını

yükseltirken refahı da artırmaktadır. Ancak günümüzün ekolojik krizleri, ekonomik büyüme yoluyla bu sosyal ilerlemenin gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulatmaktadır. Diğer taraftan, küçülme ise, insanları ve yaşamı tatmin eden unsurları değerlendirerek büyümeye dayalı yaşam biçimini eleştirmektedir (Bauhardt, 2014: 60). Küresel ekonomik sistemde GSYH büyümesine çevresel ve sosyal endişeler üstün gelirken küçülme hipotezinde, GSYH azalırken yaşam standardının yükselebileceği iddia edilmektedir (Schneider vd., 2010: 512).

Diğer yandan, küçülme fikri, karmaşık bir toplumun mevcut fiziksel, ekolojik, sosyal ve ekonomik sınırlarının aciliyetine bir yanıt olarak ortaya çıksa da toplumun geri kalanı tarafından desteklenmeyip doğru kurumlar tarafından teşvik edilmediğinde, bireysel fedakarlıklarla sınırlı kalabilir. Bunu önlemek amacıyla küçülme önerisinin ekonomik ve toplumsal karmaşıklığı azaltması ve toplumsal bağlamı güçlendirmesi gerekmektedir. Bunu üretimin yeniden yerleştirilmesi, araçların azaltılması, hane başına tüketilen mal hacminin azaltılması, daha basit teknolojilerin getirilmesi gibi dönüşümlerle sağlayabilir. Ayrıca, ekonomik ve toplumsal mevcut karmaşıklığa yanıt veren makro düzeyde önlemler ile doğal kaynakların çıkarılmasına ticarete konu olmayan sınırlamalar getirip toplumsal ve ekolojik standartların güçlendirilmesine ihtiyaç duymaktadır (Sekulova vd., 2013: 5). Bunların yanı sıra, yerel para birimleri ve parasal olmayan sistemler, gelir ve serveti yeniden dağıtmak ve kamu hizmetleri sağlamak için devlete güçlü yetkiler verilmesi, küçülme toplumuna geçişi kolaylaştıracaktır. Küçülmenin temel ilkeleri doğrultusunda, bir küçülme toplumunda yaşayan insanlar ücretli işlerde daha az saat çalışacak, birçok durumda işleri paylaşacak ve genel olarak daha tutumlu yaşam tarzları sürdürecektir. Ekonomik faaliyetler küçülme toplumunda daha yerleştirilmiş olsa da devletin hem maddi ve enerji kullanımını sınırlamada hem de gelir ve serveti yeniden dağıtmada önemli bir rolü olacaktır. Ancak, sürdürülebilir küçülme gerçekleşecekse, aşağıdan yukarıya (bottom-up) girişimler ile yukarıdan aşağıya (top-down) hükümet eylemleri arasındaki ilişki daha iyi anlaşılmalı ve küçülme toplumuna geçiş sürecinde demokrasinin nasıl teşvik edileceği dikkatle tasarlanmalıdır (Cosme vd., 2017: 332).

3.1. Ekonomik Küçülmenin Ekonomik Argümanları

Nicholas Georgescu-Roegen (1976: 20-25), kalkınma ile büyümenin zorunlu bir ilişki içinde olmadığını ve büyüme olmaksızın kalkınmanın mümkün olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, ona göre, en ideal ekonomi azalan bir ekonomidir; dolayısıyla, büyüme devam etmemeli, hatta geriletmelidir. Bu doğrultuda, küçülme, hükümetler için GSYH, firmalar için kârlar ve bireyler için gelir gibi parasal hedefleri küçümseyerek toplumsal tasavvurda ekonomik

mantığının önceliğini reddeder. Böylece ekonomik faaliyetler yalnızca para kazanma etrafında değil, aynı zamanda çeşitli toplumsal ve ahlaki güdüler etrafında çerçevelenir. Dahası, ekonomik büyüme, emtia/malların genişlemesi süreci olarak ele alındığında, küçülme, bu sürecin tersine çevrilmesini; diğer bir ifadeyle, pazar alanının daraltılmasını ve emtia üretimi ile tüketiminin yavaşlatılmasını savunur. Burada amaç, ekonomi ile toplum ve çevre arasındaki uyum duygusunu yeniden kazanmaktır (Parrique, 2019: 315).

Öte yandan, sürdürülebilir küçülme bir büyüme rejimindeki durgunluk veya krizlerden kaynaklanan plansız küçülmeden farklıdır. Küçülme, üretim ve tüketimde azalmayı adil ve gönüllü bir şekilde hedeflediğinden, ekonomik krizlerin zorunlu bir sonucu değil, ekolojik sürdürülebilirlik, sosyal adalet ve çevresel uyum gibi küresel amaçlara dayanan demokratik bir seçimi ifade etmektedir (Schneider vd., 2010: 511). Başka bir ifadeyle, ekonomik krizlerin tetiklediği büyüme düşüşleri veya durgunluklar küçülme olarak kabul edilemez; küçülmenin var olabilmesi için toplumun büyümeyi gönüllü olarak bırakmayı tercih etmesi gerekmektedir. Nitekim büyümeye bağımlı ekonomiler büyümeyi sürdüremediklerinde durgunluklar meydana gelir ve bu durum genellikle eşitsizliği ve adaletsizliği derinleştirmektedir. Küçülme ise, temelde büyümeden bağımsız, adaleti ve refahı sağlayabilen bir ekonomik yaklaşımı ifade etmektedir. Hickel (2021: 1108), küçülmenin durgunluktan farkını şöyle açıklamaktadır: Küçülme, ekolojik sorunları ve eşitsizlikleri azaltmayı ve refahı artırmayı amaçlayan bilinçli bir politikadır. İstihdamı artırıcı politikalarla işsizliği önlemek, iş saatlerini azaltmak ve iş güvencesini artırmak gibi hedefleri benimsemektedir. Aynı zamanda, artan oranlı vergi sistemi ile yaşam maliyetini karşılayabilecek ücret politikaları sayesinde gelir adaletini sağlamaya odaklanmakta ve yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırarak ekolojik tahribatı tersine çevirmeyi hedeflemektedir.

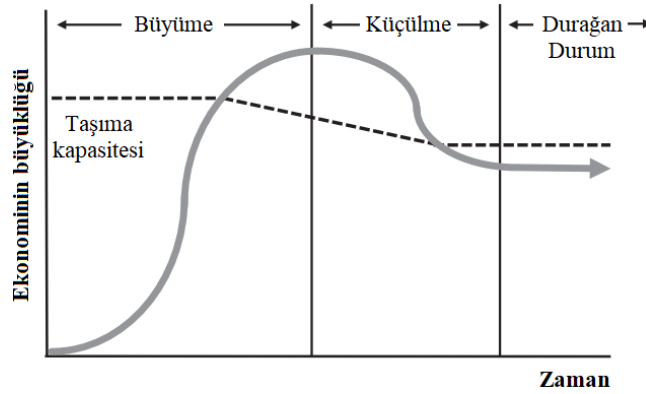
Büyümeye dayalı küresel ekonomik sistem büyüme olmadığında ayakta kalamaz. Ancak büyümeye dayalı olmayan bir sistem kurulursa büyüme olmaksızın gelişmek mümkün olabilir. Mevcut küresel ekonomik büyüme modelinin maliyetleri faydasını aşmış ve bu nedenle ekonomik büyüme *ekonomik* olmaktan çıkmıştır (Kallis, 2018: 1). Bununla birlikte, küçülme sadece GSYH'nin düşmesi değil aynı zamanda bireyler ile ekosistemlerin ihtiyaçlarına uygun, daha küçük ölçekli bir ekonominin yaratılmasıyla ilişkilidir (Kallis vd., 2009: 23). Üstelik küçülme, kaynak ve enerji tüketiminde önemli azalmaları gerektiren radikal bir yeniden yapılanmayı ifade etmektedir. Küçülme savunucuları, bu kapsamda, büyümeye dayalı ideolojiyi eleştirerek söz konusu ideolojinin yol açtığı ekonomik, toplumsal ve çevresel zararların anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Kapitalizmin küçülme ile uyumlu olmadığını ve sürekli büyümenin ekolojik sınırlarla çatıştığını vurgulamaktadır (Kallis vd.,

2018: 111). Diğer taraftan, insanlar GSYH gibi soyut bir kavramı artırmak için değil, daha fazla tüketebilmek için büyümeye yönelmektedir. Bu yüzden, GSYH'deki artış doğrudan materyal ve enerji kullanımında bir artış anlamına gelir. Eğer GSYH büyümesi tüketimi artırmasaydı bireylerin büyüme arayışı da olmazdı. Bu açıdan, materyal ve enerji tüketimini azaltmaya odaklanan küçülme yaklaşımı, büyümenin asıl nedenlerini ve etkilerini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Küçülme, doğrudan GSYH'yi düşürmeyi hedeflemekten ziyade üretim ve tüketimdeki malzeme ve enerji miktarını azaltmayı amaçlar. Üretimdeki bu azalma, yüksek gelirli ülkelerdeki aşırı tüketim kaynaklı ekolojik bozulmayı önlemeye hizmet eder ve dolaylı olarak GSYH büyüme oranını etkileyebilir (Hickel, 2021: 1106-7). Bu ilişki, ulusal hesaplar kimliği üzerinden mekanik olarak da gösterilebilir: GSYH'yi oluşturan yatırım, kamu harcamaları ve net ihracat sabit tutulduğunda, GSYH'deki değişim büyük ölçüde tüketimdeki değişimi yansıtır. Dolayısıyla, küçülme perspektifinde önerilen üretim ve tüketim azaltımı hem ekolojik ve sosyal hedeflere yönelik bir araç hem de ulusal hesaplar temelinde GSYH'yi dolaylı yoldan etkileyen mekanik bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, küçülme literatüründe malzeme ve enerji kullanımının azaltılması vurgusu, ilk bakışta klasik büyüme ideolojisinin temel dinamiklerinden olan verimlilik artışı ile benzerlik göstermektedir. Daha az girdi ile daha çok çıktı üretmek, ekonomik büyümenin devamlılığı açısından elzem görülürken küçülme yaklaşımı için verimlilik, büyümeyi teşvik edici bir unsur olarak değil ekolojik sınırların gözetildiği ve toplam kaynak tüketiminin azaltıldığı bir dönüşümün parçası olarak görülmektedir (Weiss ve Cattaneo, 2017: 225). Bununla bağlantılı olarak, inovasyon ve Ar-Ge politikaları da küçülme literatüründe önemli fakat genellikle yüzeysel biçimde ele alınmaktadır. Küçülme savunucuları, özellikle Ar-Ge, temiz teknoloji ve süreç/ürün inovasyonunun sürekli büyüme yerine ekolojik sürdürülebilirliğe yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ne var ki bu konular ele alınırken genellikle dolaylı veya sosyal ve ekolojik odaklı bir bakış açısı benimsenmektedir. Diğer bir ifadeyle, küçülme savunucuları bu unsurların genellikle küçülme altında nasıl temelden etkileneceğini doğrudan tartışmamaktadır. Örneğin, Parrique (2019), özellikle Ar-Ge'ye odaklanan politikalar söz konusu olduğunda, teknolojik gelişimi teşvik edecek ayrıntılı mekanizmaları genellikle dolaylı biçimde ya da çok genel düzeyde ele almaktadır. Onun önerilerinde ayrıntılı endüstriyel veya teknolojik politikalardan ziyade düzenleme, yeniden dağıtım ve davranış değişikliği gibi sosyal bir eğilim görülmektedir. Benzer şekilde, D'Alisa ve diğerleri (2015), tartışmayı inovasyon veya somut politika araçlarının teknik ya da politika ayrıntılarından ziyade, küçülme için gereken kültürel, sosyal ve politik değişimler üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Ayrıca, Kallis ve diğerleri (2012) de küçülmenin politığını ele alırken

temiz teknoloji veya süreç/ürün inovasyonunu teşvik etmeyi amaçlayan ayrıntılı mekanizmalar ya da politika araçları geliştirmemektedir. Dolayısıyla, küçülme savunucuları ekolojik sürdürülebilirlik odaklı Ar-Ge ve teknolojik ilerlemeleri savunmaktadır; ancak bunu yaparken ayrıntılı ve somut politika araçları önermekten çok teorik ve kavramsal çerçevelere odaklanmaktadır. Bu nedenle, inovasyonun küçülme paradigmasıyla nasıl entegre edilebileceği ve hangi politika araçlarının bu entegrasyonu destekleyeceği literatürde eksik bir tartışma konusu olarak kalmaktadır.

Ekonomik küçülmenin nasıl ölçülebileceği üzerine tartışan O'Neill (2012: 222) ise, küçülmenin ekolojik sınır aşımını takiben başlayan sürdürülebilir bir geçiş süreci olduğunu iddia etmektedir. İddiasını aşamalar halinde şu şekilde açıklamıştır:

Şekil 1. Durağan Durum Ekonomisine Küçülme Geçişi

Kaynak: O'Neill, 2012'den Türkçeleştirilmiştir.

Bu modelde, ilk aşamada mevcut ekonomik büyüme ekolojik sınırları aşar. Ekonomik küçülme sürecine geçildiğinde, küresel ekonomi sürdürülebilir bir %2-3 negatif GSYH büyüme oranıyla ekolojik sınırların içine düşmeye başlar. Son aşamada, ekonomik küçülme süreci, sıfır büyüme oranıyla ekolojik olarak dengeli bir durağan durum yapıya dönüşür. Ekonomi ekolojik sınırlarla uyum sağladığında, hedef sıfır büyüme oranı ya da istikrarlı bir ekonomi olur ve bu şekilde ekonomik küçülme aşaması sürdürülebilir hale gelir.

Küçülme toplumuna geçiş için finans sektöründe de köklü dönüşümler gereklidir (Schneider vd., 2010: 515-516). Bu kapsamda, parasal çeşitlilik sağlamak, para yaratma gücünü millileştirmek ve finans dünyasını toplum ve doğa ile uyumlu hale getirmek gerekmektedir. Parasal çeşitliliği artırmak, parayı sosyal ve ahlaki değerlere göre yeniden şekillendirmeye olanak tanır. Alternatif para birimleri, sorumlu tüketim ile yerleştirilmiş ekonomik faaliyetleri teşvik etmek için kullanılabilir ve hatta tedarik faaliyetlerinin tamamen parasızlaştırılmasına doğru bir ara adım bile olabilir. Para yaratma gücü üzerindeki

demokratik kontrol, kredilerin metalaştırılmasına ve ekonomik büyüme üzerindeki baskıya son verir. Bu hedeflere ulaşmak için, para yaratma gücü kâr amacı güden ticari bankalardan alınmalı ve hükümetin kamusal bir kolu olarak demokratik bir şekilde örgütlenecek egemen bir para reformu yapılmalıdır. Finans sektörünün bugün ekonominin geri kalanıyla orantısız olması nedeniyle, küçülmeye geçiş yapan bir toplumda finans sektörü, büyük bankaları dağıtmak, kredi ve yatırım faaliyetleri arasında sağlam bir bölünme sağlamak, riskli finansal ürünleri yasaklamak ve işlemlere fiyat kontrolleri uygulamak gibi politikalara ihtiyaç duymaktadır. Geriye kalan tüm finansal faaliyetlerin, para kazanma motivasyonundan ziyade sosyal ve ekolojik misyonlarla yönlendirilmesi ve bu doğrultuda etik bir nitelik taşıması gerekmektedir (Parrique, 2019: 630-665).

Bununla birlikte, mevcut küçülme literatüründe parasal çeşitliliğe dair tartışmalar çoğu zaman normatif düzeyde kalmakta, somut kurumsal tasarımlar veya ayrıntılı politika önerileri geliştirilmemektedir. Yerel para birimleri, tamamlayıcı para sistemleri gibi parasal çeşitlilik konuları genellikle önemli bir ilke olarak zikredilmekte; ancak çoğu çalışmada yüzeysel biçimde ele alınmaktadır (Jackson, 2009; Parrique, 2019). Dolayısıyla, parasal çeşitlilik küçülmenin ekonomik argümanları içinde önemli fakat henüz yeterince işlenmemiş bir alan olarak değerlendirilebilir.

3.2. Ekonomik Küçülmenin Toplumsal Argümanları

Küçülme yalnızca ekonomik büyümeyi eleştirmekle veya GSYH'yi azaltmayı hedeflemekle sınırlı değildir; şehir planlaması, finansal sistemler, gıda sektörü, eko-köyler, tarımsal ekoloji, uluslararası ticaret, iklim adaleti, eğitim, emek sektörü, dayanışma ekonomisi, tüketici kooperatifleri ile ulaşım ve alternatif enerji gibi geniş kapsamlı konuları da içermektedir. Ayrıca, toplumsal ilişkileri merkezine alan ve paylaşımına önem verilen bir ekonomik yapı tasarlamakta ve dolayısıyla odağına değerleri ve kurumsal değişimi koymaktadır (Demaria vd., 2013: 197-210). Bu tasarı hem ekonomik hem de günlük yaşamı ilgilendiren her türlü değişimle ilgili politikaları kapsamaktadır (Mastini vd., 2021: 5). Nitekim bir küçülme toplumu, toplumsal adaletin ön planda olduğu, niteliği ve iş birliğini destekleyen bir toplumdur (Latouche, 2003: 18'den Aktaran Martínez-Alier vd., 2010: 1742). Dolayısıyla, üretim ve tüketimde azalmayı gerektiren bir küçülme toplumu, toplumda eşitsizliği azaltmak ve bireylerin refahını artırmak amacıyla “garanti iş programları” ve “çalışma saatlerinin azaltılması” gibi sosyal politikaları da gündeminde tutmaktadır (D'Alessandro vd., 2020: 329).

Öte yandan, bir küçülme toplumunda emek piyasasındaki dönüşüm, çalışma süresinde azalma, insana yakışır iş ve toplumda işin önemini azaltmayı (postwork, iş sonrası) gerektirir. Çalışma süresinde azalma, ücretli istihdamın mevcut saatlerini yeniden ayarlamayı ve bireysel faaliyetler için zaman ayırmayı amaçlamaktadır. Bu tür hedeflere ulaşmak için ücretli istihdamda harcanan süreyi azaltmak toplu sözleşmeler aracılığıyla ulusal yasada belirlenerek ve kademeli vergilendirme yoluyla finanse edilerek organize edilebilir. Küçülme değerleriyle uyumlu olacak şekilde tüm işlerin insana yakışır iş olmasını sağlamak için tüm işler sosyal açıdan yararlı ve ekolojik olarak sürdürülebilir olmalı ve çalışanların sağlığını, güvenliğini ve onurunu tehlikeye atmamalıdır. Ayrıca, tüm işçilere adil ücretler garanti edilmeli ve istenmeyen işler eşit şekilde dağıtılmalıdır. Toplumda işin önemini azaltmak ise, toplumsal tasavvurda iş algısında bir değişim yaratmayı gerektirir. İşler artık soyut para peşinde koşmakla motive edilmemeli ve bunun yerine temel insan ihtiyaçlarının somut tatminine odaklanmalıdır.

Bununla birlikte, küçülme literatüründe önemli tartışmalardan biri, işgücü arzındaki azalmaların toplam talep ve tüketim üzerinde nasıl bir etki yaratacağıdır. Bu kapsamda, özellikle yakın tarihli büyük ölçekli Temel Gelir (UBI) pilot denemeleri, küçülme, istihdam, geçim kaynağı güvenliği ve talep dinamikleri arasındaki ilişkileri somut olarak göstermektedir. Örneğin, Vivalt ve diğerleri (2024: 46), Illinois ve Teksas'ta elde edilen verilerden hareketle, Temel Gelirden yararlananların haftalık çalışma saatlerinde mütevazı ancak istatistiksel olarak anlamlı bir azalma olduğunu belgelemekte; bu da işgücü arzının gelir zorunluluğundan kısmen bağımsızlaştığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Temel Gelirden yararlananların gelir güvenliği artmakta, hane halkı geliri yükselmekte ve buna bağlı olarak tüketim seviyeleri korunmakta veya artmaktadır. Dolayısıyla, “çalışma saatlerinin azalması – gelir güvencesi – tüketimde istikrar” zinciri ampirik olarak doğrulanmaktadır: Temel gelir, gelir güvenliği sağlar → bundan yararlananlar işgücü arzını mütevazı bir şekilde azaltır → tüketim, gelir etkisi nedeniyle sabit kalır veya artar → genel talep dinamikleri işgücü girdisindeki küçülmeyi dengeler. Bu bulgular küçülme açısından kritik önemdedir çünkü istihdamda kısmi azalmalar yaşansa da tüketim seviyelerinin çökmediği, aksine gelir güvenliği sayesinde talebin dengelendiği görülmektedir. Böylece, Temel Gelir deneyleri, küçülme paradigmasının sosyal koruma ve ekonomik istikrarla uyumlu hale gelebileceğini gösteren güçlü bir politika aracı örneği sunmaktadır.

Diğer taraftan, küçülme hem doğal çevreyi hem de toplumun refahını dikkate alan çözümler bulmaya çalışır ve çevre koruma, insan refahı ve toplumsal eşitliğin normatif ideallerinin uyumlu olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden sosyal ve ekonomik politika

önerileri küçülmeyi yalnızca çevresel olarak değil aynı zamanda toplumsal olarak da sürdürülebilir kılmayı amaçlamaktadır (Sandberg vd., 2019: 138). Bu amaçla, küçülme, küresel çevresel adalet hareketiyle de ilişkilendirilen bir kavram olarak hem Kuzey ve Güney ülkelerinde hem de nesiller arasında adil servet dağılımını savunmaktadır (Demaria vd., 2013: 209). Bu doğrultuda, bir küçülme toplumunda mülkiyeti dönüştürmek amacıyla var olan servetin yeniden dağıtılması, gelecekte yaratılacak servetin adil bir şekilde paylaşılması ve ayrıca toplum genelinde fayda ve maliyetlerin adil bir şekilde dağıtılması sağlanmalıdır. Son derece metalaşmış bir toplumda, mülkiyeti paylaşmak, gelir elde etme ve servet biriktirme konusunda hem asgari hem de azami eşikler koymak anlamına gelir. Buna ulaşmak için kademeli bir gelir vergisi ile servet vergisi önerilmektedir. Gelecekte yaratılacak servetin adil bir şekilde paylaşılmasını sağlamak için ise, iş dünyasının kuralları değiştirilmelidir: Finansal getiriler aramak yerine, tüm işletmeler bir toplumsal fayda misyonu benimsemelidir. Firmalar, dış yatırımcılar tarafından sahip olunup kontrol edilmek yerine, yönetimi doğrudan paydaşlara emanet edilen kooperatifler olarak organize edilmelidir. Son olarak, bir firmanın ciro, çalışanlar ve coğrafi kapsam açısından çok büyük olması imkânsız hale getirilmelidir. Bu tür uygulamaların yaygınlaşmasını teşvik etmek için, kurumsal vergilendirme ve devletin şirketlerin parçalanmasında daha aktif bir şekilde yer alması önerilmektedir. Ayrıca, doğa haklarının yasaya dahil edilmesi ve çevresel malların özel olarak sahiplenilmesinin önlenmesi şarttır (Parrique, 2019: 564-565).

3.3. Ekonomik Küçülmenin Çevresel Argümanları

Küçülme, gezegenin biyofiziksel sınırları ile günümüz kapitalizminin iç sınırları arasında bir ilişki olduğu görüşünü savunmaktadır (Klitgaard ve Krall, 2012: 251). Küçülme yaklaşımına göre, mevcut tüketim ve üretim alışkanlıklarının sürdürülebilmesi için 1,7 dünya gerekliliği, büyümenin devam etmesinin mümkün olmadığını açıkça göstermektedir (Mastini vd., 2021: 3). Küçülme, savunucuları tarafından ekolojik krizlere ve küresel iklim değişikliğine bir çözüm olarak (Hickel, 2021: 1107) sunulmakta olup somut değişimi başlatacak yeni bir düşünsel çerçeve olarak görülmektedir (Kallis, 2018: 117). Amacı, eşitsizliği azaltırken refahı artıracak biçimde ekonomi ile ekosistemi tekrardan uyumlu hale getirmek için enerji ve kaynak kullanımını planlı bir şekilde azaltmaktır (Hickel, 2021: 1106).

Büyümeyi radikal bir eleştiriye tabi tutan Kallis (2018), ekonomik büyümenin ekoloji üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmektedir. Günümüz üretim ve tüketim yapısının çevreye verdiği büyük zararlar nedeniyle gezegenin ekolojik dengesi korunmak isteniyorsa üretim ve tüketimin azaltılması ve küresel ekonominin yavaşlatılması gerekmektedir. Bu

kapsamda, Martínez-Alier (2012: 64), Kuzey'in yüksek tüketim düzeyine sahip ülkelerinde ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirliğin bağdaşmadığının altını çizmektedir. OECD ülkelerinin ekonomik büyümeyi artırma çabaları da doğal kaynakların korunması ve atık yönetimi ile çatışmaktadır. Bu bağlamda, Martínez-Alier, gelişmiş ülkelerin yüksek ekolojik borçlarını azaltabilmeleri için ekonomik küçülmeye yönelik ılımlı bir program uygulamanın makul bir hedef olduğunu savunmaktadır.

Küçülmeyi ekonomik, toplumsal ve çevresel krizlere alternatif bir çözüm olarak gören Schneider ve diğerleri (2010: 517), küçülmeyi ekosistemler üzerindeki insan etkisini azaltarak doğayı korumanın etkili bir yolu olarak değerlendirmektedir. Demaria ve diğerleri (2013: 196-198) ise, ekonomik büyümenin ekolojik etkilerden tamamen ayrıştırılabileceği görüşüne karşı çıkmaktadır. Bununla birlikte, teknolojik gelişmelerin ve verimlilik artışlarının biyofiziksel sınırlara rağmen sürekli ekonomik büyümeyi sağlayabileceği fikrini sorgulamakta ve ekolojik krizi çözebileceği iddialarını da eleştirmektedir. Dahası, küçülme savunucuları, çalışmanın ikinci bölümünde belirtilen temel ilkeler doğrultusunda ekonomik küçülmenin emisyonları mutlak olarak azaltacağını öne sürmektedir. Nitekim küçülme hipotezi çerçevesinde doğal kaynakların tüketimi ile karbon emisyonlarının ekonominin küçülme hızından daha fazla azalması beklenmektedir. Çünkü ekonomilerin daralma süreçlerinde malzeme ve enerji yoğun sektörler ciddi şekilde etkilenir ve bu durum somut bir ayrışma ile gerçekleşir. Kaynak kullanımını sınırlandırmak için eşitsizliği önlemek amacıyla aşamalı vergilendirme, iş saatlerinde kademeli azaltma vb. politikalar; çevresel sürdürülebilirliği finanse etmek için ise doğal kaynakların çıkarılmasına yönelik vergilendirme önerilmektedir (Schneider vd., 2010: 515-516).

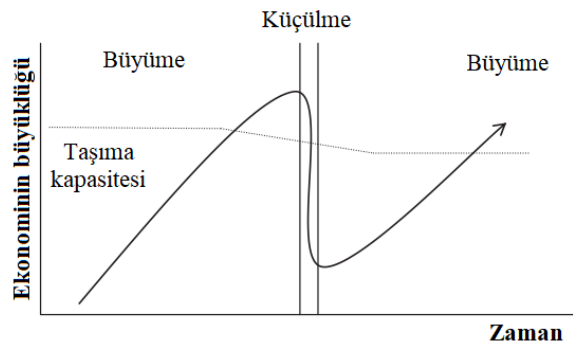
Her ne kadar küçülme literatürü mevcut büyüme paradigmasının sürdürülemezliğini vurgulasa da bazı ülkelerde kaynak verimliliğini artırma ve emisyonları azaltma konusunda görece başarılı deneyimler gözlemlenmiştir. Bu kapsamda, Kuzey ve Batı Avrupa'daki bazı yüksek gelirli ülkeler (örneğin Danimarka), enerji verimliliği politikaları, karbon vergileri ve sosyal refahı önceleyen düzenlemeler sayesinde ekonomik büyüme ile karbon emisyonları arasındaki ilişkiyi kısmen zayıflatabilmiştir (OECD, 2019: 22). Nitekim Freire-González ve diğerleri (2024: 14), özellikle yüksek gelir grubundaki ülkelerde 2004 ile 2018 yılları arasındaki dönemde GSYH artışının karbon emisyonlarından kısmi olarak ayrışabildiğini (decoupling) ortaya koymaktadır. Daha açık bir ifadeyle, en zengin %20'lik kesimde kişi başına GSYH ile kişi başına karbon emisyonları arasında ters bir ilişki saptanmıştır. Bu durum ilgili ülkelerin kısmi veya mutlak ayrışma sağladıklarını göstermektedir; ancak bu eğilim nispeten az sayıda zengin ülkeyle sınırlıdır. Bununla birlikte, bu tür deneyimler küçülme

literatürünün temel eleştirisini geçersiz kılmamaktadır. Çünkü söz konusu ayrışma çoğu zaman mutlak değil, göreceli düzeyde gerçekleşmekte ve küresel ölçekte toplam emisyonlarda anlamlı bir düşüş yaratmamaktadır (Hickel ve Kallis, 2020: 475). Ayrıca, 1980'lerin ortalarından bu yana birçok yüksek gelirli ülkenin karbon emisyonları azalma eğilimi göstermiş olsa da bu başarı, çoğu zaman ilgili ülkelerin emisyon yoğun sektörlerinin üretimini düşük gelirli ülkelere kaydırmaları sayesinde mümkün olmuştur (Wood vd., 2019: 518; Wiedmann vd., 2020: 3).

4. Ekonomik Küçülmenin Eleştirisi

Literatürde küçülme hipotezi ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştiriler genellikle ekonomik küçülme fikrinin tutarsız ve gerçekçi olmadığına dikkat çekmektedir. Örneğin ekonomik büyümenin sürdürülemeyeceğini savunan Jackson (2009: 65), küçülmenin de bu koşullarda istikrarsız olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, tüketici talebindeki düşüş, işsizliği artırarak ekonomik durgunluk döngüsüne neden olabilir. Van den Bergh (2011: 882-889), küçülme kavramının belirsizliğine dikkat çekerek küçülmenin çevresel baskıyı azaltma vaadini eleştirmektedir. Ona göre, toplam üretimdeki azalma kısa vadede karbon emisyonlarını azaltabilir ancak GSYH düşüşü yenilenebilir enerjiye ve temiz teknoloji araştırmalarına yapılan yatırımları da azaltabilir. Bu durum, uzun vadede emisyon artışına neden olabileceği gibi kısa vadede de üretimin daha ucuz ancak daha kirletici yöntemlere kayması riski taşımaktadır. Dolayısıyla, küçülme, çevresel baskıyı azaltmak için yeterli bir çözüm sunmadığından küçülmenin çevresel etkileri kesin bir öngörüyle değerlendirilememektedir.

Tokic (2012: 53) ise, ekonomik küçülmenin finansal sistem üzerindeki olası etkilerine dikkat çekerek bu tür bir senaryonun borsa çöküşü, deflasyonist bir döngü ile ekonomik yıkıma yol açabileceğini öne sürmekte ve küçülme ekonomisinin zaman içindeki seyrini şu şekil yardımıyla açıklamaktadır:

Şekil 2. Küçülme Ekonomisinin Muhtemel Etkileri

Kaynak: Tokic, 2012'den Türkçeleştirilmiştir.

Bu senaryoya göre, ekonomik küçülme küresel ekonomi üzerinde şok etkisi yaratma potansiyeline sahiptir. Küçülme politikaları, bireylerin daha az tüketmesini teşvik ederken aynı zamanda deflasyonist bir döngüye neden olabilir ve bu döngü derinleşebilir. Daha az talep ve yatırım, işsizlik oranlarını artırabilir, işletmeleri iflasa sürükleyebilir, finansal sistemi olumsuz etkileyebilir ve genel olarak ekonomik faaliyetleri yavaşlatarak resesyona yol açabilir. Bu süreçte ekonomik küçülme politikalarının bu yıkıcı etkileri dengeleme kapasitesi sınırlıdır ve küçülme süreci çok kısadır. Ayrıca, küçülme politikalarının uzun vadede sürdürülebilir olmaması, ekonomik sistemin çevresel sınırları aşmasına ve ardından yeni bir büyüme döngüsüne geçmesine neden olabilir. Bu döngü, küçülmeyle hedeflenen çevresel kazanımları etkisiz hale getirebilir. Bu nedenle, ekonomik küçülmenin bir ekonomi politikası olarak hem sosyal hem de çevresel sürdürülebilirlik açısından uygulanabilir bir çözüm olmadığını ifade eden Tokic, küçülme stratejilerini ekonomik açıdan verimsiz, sosyal ve politik açıdan imkânsız, çevresel olarak ise etkisiz bulmaktadır.

Bu doğrultuda, Van den Bergh (2017: 108) de, kasıtlı bir küçülme stratejisinin ekonominin geneli açısından ciddi riskler taşıdığını belirtmektedir: Öncelikle, bu strateji, tüketici ve yatırımcı güvenini zedeleyerek yüksek işsizlik oranlarına yol açabilecek uzun süreli ekonomik istikrarsızlığa yol açabilir. Dahası, küçülme stratejileri verimli ölçüde planlanamayacağı için üretimde verimlilik kaybına neden olabilir. Son olarak, ekonomik küçülme, piyasa ekonomisinin ölçeğini küçültürken vergi gelirlerini azaltır, bu da kamu mallarının finansmanında ciddi bir azalma anlamına gelir. Bunun yanı sıra, küçülme stratejilerinin uygulanabilirliği ve etkinliği de eleştirilmektedir. Örneğin, 2008 küresel finans krizinin dünya genelinde refah üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına rağmen karbon emisyonlarını yalnızca sınırlı bir ölçüde azaltabilmiş olması, küçülmenin çevresel etkiler açısından beklenenden daha az sonuç verebileceğini göstermektedir. Karbon emisyonlarını önemli ölçüde azaltmak için gereken küçülme ölçeği oldukça büyük olmalıdır. Ancak emisyonları etkileyen diğer faktörler –üretim ve tüketim bileşimi ile enerji üretimi ve kullanımına ilişkin teknolojiler– de dikkate alınmalıdır. Bu faktörler arasındaki dinamik dengenin belirsizliği, küçülme için gerekli GSYH oranını ölçmeyi zorlaştırmakta ve dolayısıyla belirli bir küçülme oranı keyfi kalmaktadır.

Boillat ve diğerleri (2012: 600-601), sermaye birikimine ve serbest piyasa ekonomisine dayalı bir sistemde küçülmenin uygulanabilir olmadığını savunmaktadır. Onlara göre, sürdürülebilir bir küçülme ancak sosyo-ekolojik sorunlar konusunda bilinçli ve bu sorunların çözümüne aktif olarak katkıda bulunabilecek vatandaşların desteğiyle mümkün olabilir. Ancak, mevcut küresel kapitalist sistem ve liberal demokrasi yapılarına bakıldığında, bu tür bir desteğin elde edilmesi ve dolayısıyla küçülmenin gerçekleşmesi pek olası

görünmemektedir. Bu noktada, küçülme literatüründe dile getirilen daha derin demokrasi, ekosistemlerin korunması, adil dağıtım gibi hedefler mevcut sistem içinde de savunulabilecek evrensel taleplerdir. Buna karşın, küçülmeye özgü dönüşümler bunların ötesine geçmektedir: Üretimin ekolojik sınırlarla uyumlu hale getirilmesi, ekonomik faaliyetlerin yalnızca kâr-dışı toplumsal ve ekolojik misyonlarla yeniden çerçevelenmesi, büyüme bağımlılığını kırmaya yönelik mali-parasal reformlar ve toplumun değerler sisteminin köklü dönüşümü küçülme yaklaşımının kendine özgü boyutlarını oluşturmaktadır. Bu ayrım, küçülmenin yalnızca sistem-içi reform önerilerinin bir devamı değil, daha köklü yapısal dönüşümleri ifade ettiğini ortaya koymaktadır (Kallis vd., 2018: 308-309).

Öte yandan, küçülme savunucuları karbon emisyonlarını azaltmaya yönelik somut politikalar geliştirmemekle de eleştirilmektedir. Örneğin, Pollin (2018: 22-23), küçülme savunucularının büyük bir kısmının karbon emisyonlarını azaltma konusunda somut politikalara odaklanmamasına itiraz etmektedir. Benzer şekilde, Burton ve Somerville (2019: 97-98), küçülme savunucularını, GSYH büyümesinin karbon emisyonlarını artırdığını göstermek dışında, emisyon azaltımı için spesifik politikalar sunmamakla eleştirmektedir.

Küçülme hipotezine getirilen bazı eleştiriler, küçülme savunucuları tarafından da dile getirilmektedir. Örneğin, Schneider ve diğerleri (2010: 517) küçülme çağrısını ütöpik olarak nitelendirirken, Kallis (2018: 132), önerdiği reformların mevcut sistem içinde uygulanmasının politik olarak imkânı olmadığını kabul etmektedir. Ayrıca, Cosme ve diğerleri (2017: 331) küçülmenin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerinin ve küçülme söyleminde ihmal edilen nüfus artış sorununun daha fazla araştırılması gerektiğini belirtmektedir.

5. Sonuç

Bu çalışma, küçülme kavramının ekonomik büyüme karşıtı bir alternatif olarak evrimini ve sınırlarını ortaya koyarken, modern ekonomik sistemdeki uygulanabilirliğini sorgulamıştır. Küçülme hem tek bir tanıma indirgenmeye direnen tartışmalı bir terim hem de her türden kavramla dolu karmaşık bir akademik alandır. Diğer yandan, küçülme kavramının anlamı yıllar boyunca evrim geçirmiştir. Önceleri kaynak kullanımını azaltmaya yönelik çevresel bir kaygı olarak ortaya çıkmış; daha sonra kalkınmaya, kapitalizme ve ekonomik büyümeye karşı özgürleştirici hareketlerin öncüsü olmuş ve sonunda kendi başına ütöpik bir proje olarak olgunlaşmıştır (Parrique, 2019: 171). Başka bir ifadeyle, küçülme farklı endişeleri, hedefleri ve eylemleri olan bir çerçeve sunarak sadece ekonomik bir kavram olmaktan çıkmıştır (Demaria vd., 2013: 193).

Küçülme yaklaşımı, ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmadığı ve büyüme olmadan da insani ilerlemenin mümkün olabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu görüş, mevcut ekonomik sistemin çevresel ve toplumsal sınırları aşan olumsuz etkilerine karşı bir alternatif sunmayı amaçlar. Küçülme savunucuları, ekonomik büyümenin hem doğal kaynakların tükenmesine hem de eşitsizliklerin derinleşmesine yol açtığını savunarak, farklı bir kalkınma anlayışı önermektedir. Savunucuların bir kısmı, piyasa küreselleşmesine ve Batı merkezli kalkınma modellerinin diğer toplumlara dayatılmasına açık bir şekilde karşı çıkmaktadır. Bu eleştiri, küresel ekonominin homojenleştirici etkilerine ve farklı kültürlerin özgün kalkınma yollarını benimseme haklarına vurgu yapmaktadır. Bunun yanı sıra, küçülme yanlılarının neredeyse tamamı GSYH muhasebesini eleştirir. Onlara göre, GSYH ekonomik büyüklüğü ölçmekte etkili bir araç olsa da toplumsal refahı ve ekolojik sürdürülebilirliği yansıtmada yetersizdir. Bu bağlamda, küçülme düşüncesini savunanlar, demokratik süreçlerin daha derin ve kapsayıcı hale getirilmesini, ekosistemlerin korunmasını ve kaynakların daha adil bir şekilde dağıtılmasını önermektedir. Bu hedefler, ekonomik göstergelerin ötesine geçerek, toplumsal refah ve çevresel sürdürülebilirlik için daha kapsamlı bir yol haritası çizmeyi amaçlamaktadır (Schneider vd., 2010: 511). Dolayısıyla, küçülme literatüründe önerilen hedefler iki düzeyde değerlendirilebilir: (i) Mevcut sistem içinde de savunulabilecek olan genel sosyal hedefler: Daha derin demokrasi, ekosistemlerin korunması, kaynakların adil dağıtımını vb. ve (ii) Küçülmeye özgü yapısal dönüşümler: Üretimin biyofiziksel sınırlarla uyumlu biçimde ölçeklendirilmesi, ekonomik faaliyetlerin kâr-dışı misyonlarla yeniden yönlendirilmesi, büyüme bağımlılığını kırmaya yönelik mali-parasal reformların hayata geçirilmesi, toplumun değerler sisteminin köklü dönüşümü vb. İkinci düzey, küçülmeyi sistem-içi reformlardan ayıran ve onu özgün kılan boyutu temsil etmektedir. Eğer çalışma süreleri azaltılır, yatırımlar kirli sektörden çekilip temiz sektörlerle ayrılır ve servet adil bir biçimde yeniden dağıtılsa büyümedeki azalmaların ekonomik, toplumsal ve çevresel etkileri dengelenebilir (Kallis vd., 2018: 2-19). Bunun yanı sıra, ekonomik büyümeye bağımlı olmadan enerji dönüşümünün finansmanını sağlamak amacıyla bazı yollar belirlenmiştir: (i) Toplumsal ve çevresel açıdan olumsuz etkileri olan silahlanma ve fosil yakıt sektörlerine ayrılan kamu yatırımları toplumun yararına olacak alanlara yönlendirilebilir; (ii) Hükümetler özel ve kurumsal birikimlerden artan oranlı vergilendirme yöntemiyle yararlanabilir; (iii) Para yaratma süreci yeniden kamu yararına dönüştürülebilir ve ortak bir mal olarak kullanılabilir (Mastini vd., 2021: 6).

Diğer taraftan, bireyler, özellikle sonsuz ekonomik büyümenin imkansızlığı ve sürdürülemezliği fikrine katılsa bile, küçülme, toplum tarafından ve/veya siyasi arenada ciddi

bir şekilde ele alınmamıştır (Sekulova vd., 2013: 5). Retorik olarak, küçülme fikri siyasi çevrelerde bir etki yaratsa da küçülme hareketinin etkili bir siyasi güç üretme kapasitesi henüz oluşmamıştır. Küçülme, her devletin vatandaşlar için refah yaratmanın ve servetin dağıtımını sağlamanın tek yolu olarak büyüme politikalarının izlendiği modern bir dünyada ütopyik görünmektedir (Baykan, 2007: 517). Bu nedenle, küçülme hipotezinin daha tutarlı bir teoriye dönüştürülmesi ve yerel girişimlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkili koalisyonlar oluşturması gerekmektedir. Ne var ki yerleşik çıkarlar ve güç ilişkileri göz önüne alındığında, planlı bir küçülmenin politik olarak olası olmadığı görülmektedir (Kallis vd., 2018: 19).

Bu çalışma, literatüre birkaç yönden katkı sağlamaktadır: Öncelikle, ekonomik küçülme fikrinin ortaya çıkış sürecini, zaman içindeki evrimini ve temel ilkelerini ele alarak bu kavramın daha derin bir kuramsal anlayışını sunmaktadır. İkinci olarak, küçülmenin ekonomik, toplumsal ve çevresel argümanlarını mevcut literatürü sentezleyerek politik ekonomi perspektifi çerçevesinde derinlemesine sorgulayan çok boyutlu bir tartışma sunmaktadır. Üçüncü olarak, küçülme hipotezine yönelik eleştirileri sistematik bir şekilde ele alarak, kavramın sınırlarını ve uygulamadaki zorluklarını tartışmaya açmaktadır. Bu, küçülme konusundaki akademik tartışmalara daha dengeli bir perspektif kazandırmaktadır. Son olarak, mevcut ekonomik büyüme modeli yerine daha adil, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kalkınma modelinin gerekliliğini ortaya koymakta ve bu alandaki gelecekteki çalışmalara rehberlik edecek bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma, küçülme tartışmalarına kuramsal ve eleştirel katkı sunmakta ve aynı zamanda mevcut ekonomik sistemin sürdürülemezliği karşısında alternatif modellerin geliştirilmesine yönelik bir davet niteliği taşımaktadır.

Özetle, küçülme, tam anlamıyla uygulanabilir bir ekonomik model olarak kuramsal bir zemine oturtulamamıştır. Bu nedenle, siyasi arenada daha çok marjinal bir kavram ve stratejik çerçevesi sınırlı antikapitalist bir ekonomi modeli olarak kalmıştır. Yine de küçülme, yalnızca ekonomik büyüme karşıtı bir yaklaşım değil, aynı zamanda kalıpların dışında düşünmeyi ve mevcut sürdürülemez ekonomik yapıyı yeniden tasarlamayı teşvik eden bir davettir. Ancak bu davetin pratik karşılığını bulabilmesi, kuramsal netlik ve siyasi gücün artırılmasıyla mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Bauhardt, C. (2014). Solutions to the crisis? The green new deal, degrowth, and the solidarity economy: alternatives to the capitalist growth economy from an ecofeminist economics perspective. *Ecological Economics*, 102, 60–68. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.03.015>
- Baykan, B. G. (2007). From limits to growth to degrowth within French green politics. *Environmental Politics*, 16(3), 513–517. <https://doi.org/10.1080/09644010701251730>
- Boillat, S., Gerber, J. F., & Funes-Monzote, F. R. (2012). What economic democracy for degrowth? Some comments on the contribution of socialist models and Cuban agroecology. *Futures*, 44(6), 600–607. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.03.021>
- Burton, M., & Somerville, P. (2019). Degrowth: A defence. *New Left Review*, 115, 95–104.
- Cosme, I., Santos, R., & O'Neill, D. W. (2017). Assessing the degrowth discourse: A review and analysis of academic degrowth policy proposals. *Journal of Cleaner Production*, 149, 321–334. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.02.016>
- D'Alessandro, S., Cieplinski, A., Distefano, T., & Dittmer, K. (2020). Feasible alternatives to green growth. *Nature Sustainability*, 3(4), 329–335. <https://doi.org/10.1038/s41893-020-0484-y>
- D'Alisa, G., Demaria, F., & Kallis, G. (2015). *Degrowth: A vocabulary for a new era*. Routledge.
- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F., & Martínez-Alier, J. (2013). What is degrowth? From an activist slogan to a social movement. *Environmental Values*, 22(2), 191–215. <https://doi.org/10.3197/096327113X13581561725194>
- Freire-González, J., Padilla Rosa, E., & Raymond, J. L. (2024). World economies' progress in decoupling from CO₂ emissions. *Scientific Reports*, 14(1), 20480. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-71101-2>
- Georgescu-Roegen, N. (1976). *Energy and economic myths: Institutional and analytical economic essays*. Pergamon Press.
- Harris, J. M. (2008). *Ecological macroeconomics: Consumption, investment and climate change* (GDAE Working Paper No. 08-02). Global Development and Environment Institute, Tufts University. <http://www.paecon.net/PAERReview/issue50/Harris50.pdf>
- Hickel, J. (2021). What does degrowth mean? A few points of clarification. *Globalizations*, 18(7), 1105–1111. <https://doi.org/10.1080/14747731.2020.1812222>
- Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is green growth possible? *New Political Economy*, 25(4), 469–486. <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964>
- Jackson, T. (2009). *Prosperity without growth: Economics for a finite planet*. Earthscan.
- Kallis, G. (2018). *Degrowth*. Agenda Publishing.
- Kallis, G., Kerschner, C., & Martínez-Alier, J. (2012). The economics of degrowth. *Ecological Economics*, 84, 172–180. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2012.08.017>
- Kallis, G., Kostakis, V., Lange, S., Muraca, B., Paulson, S., & Schmelzer, M. (2018). Research on degrowth. *Annual Review of Environment and Resources*, 43, 1–26. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-102017-025941>
- Kallis, G., Martínez-Alier, J., & Norgaard, R. B. (2009). Paper assets, real debts: An ecological-economic exploration of the global economic crisis. *Critical Perspectives on International Business*, 5(1–2), 14–25. <https://doi.org/10.1108/17422040910938659>
- Klitgaard, K. A., & Krall, L. (2012). Ecological economics, degrowth, and institutional change. *Ecological Economics*, 84, 247–253. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2011.11.008>
- Koyuncu, M., & Özar, Ş. (2017). Büyümemek mümkün mü? “Ekonomik küçülme fikri” üzerine tartışmalar. Cömert, H., Özçelik, E. ve Voyvoda, E. (Ed.) içinde, *Kalkınma iktisadının penceresinden Türkiye'ye bakmak: Fikret Şenses'e armağan* (175–196). İletişim.
- Latouche, S. (2009). *Farewell to growth*. (D. Macey, Trans.). Polity Press.
- Liodakis, G. (2017). Capital, economic growth, and socio-ecological crisis: A critique of de-growth. *International Critical Thought*, 8(1), 46–65. <https://doi.org/10.1080/21598282.2017.1357487>
- Martínez-Alier, J. (2012). Environmental justice and economic degrowth: An alliance between two movements. *Capitalism, Nature, Socialism*, 23(1), 51–73. <https://doi.org/10.1080/10455752.2011.648839>
- Martínez-Alier, J., Pascual, U., Vivien, F. D., & Zaccai, E. (2010). Sustainable de-growth: Mapping the context, criticisms and future prospects of an emergent paradigm. *Ecological Economics*, 69(9), 1741–1747. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.04.017>
- Mastini, R., Kallis, G., & Hickel, J. (2021). A green new deal without growth? *Ecological Economics*, 179, 106832. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106832>
- O'Neill, D. W. (2012). Measuring progress in the degrowth transition to a steady state economy. *Ecological Economics*, 84, 221–231. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2011.05.020>
- OECD. (2011). *Towards green growth: Monitoring progress*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/towards-green-growth-monitoring-progress_9789264111356-en.html

- OECD. (2019). *OECD environmental performance reviews: Denmark 2019*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-denmark-2019_1eeec492-en.html
- Parrique, T. (2019). The political economy of degrowth [Doctoral dissertation, Université Clermont Auvergne; Stockholm University]. <https://theses.hal.science/tel-02499463v1>
- Pollin, R. (2018). De-growth vs a green new deal. *New Left Review*, 112, 5–25.
- Research and Degrowth. (2010). Degrowth declaration of the Paris 2008 conference. *Journal of Cleaner Production*, 18(6), 523–524. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2010.01.012>
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., III, Lambin, E. F., Lenton, T. M., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H. J., Nykvist, B., de Wit, C. A., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P. K., Costanza, R., Svedin, U., ... Foley, J. A. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461, 472–475. <https://doi.org/10.1038/461472a>
- Sandberg, M., Klockars, K., & Wilén, K. (2019). Green growth or degrowth? Assessing the normative justifications for environmental sustainability and economic growth through critical social theory. *Journal of Cleaner Production*, 206, 133–141. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.175>
- Schneider, F., Kallis, G., & Martínez-Alier, J. (2010). Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 18(6), 511–518. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2010.01.014>
- Sekulova, F., Kallis, G., Rodríguez-Labajos, B., & Schneider, F. (2013). Degrowth: From theory to practice. *Journal of Cleaner Production*, 38, 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.06.022>
- Tokic, D. (2012). The economic and financial dimensions of degrowth. *Ecological Economics*, 84, 49–56. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2012.09.011>
- UNDP. (2020). *The next frontier: Human development and the Anthropocene*. UNDP. <https://www.undp.org/belarus/publications/next-frontier-human-development-and-anthropocene>
- Van den Bergh, J. C. J. M. (2011). Environment versus growth: A criticism of “degrowth” and a plea for “a-growth.” *Ecological Economics*, 70(5), 881–890. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.09.035>
- Van den Bergh, J. C. J. M. (2017). A third option for climate policy within potential limits to growth. *Nature Climate Change*, 7, 107–112. <https://doi.org/10.1038/nclimate3113>
- Vivalt, E., Rhodes, E., Bartik, A. W., Broockman, D. E., Krause, P., & Miller, S. (2024). *The employment effects of a guaranteed income: Experimental evidence from two US states* (Working Paper No. 32719). National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w32719>
- Weiss, M., & Cattaneo, C. (2017). Degrowth: Taking stock and reviewing an emerging academic paradigm. *Ecological Economics*, 137, 220–230. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.01.014>
- Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L. T., & Steinberger, J. K. (2020). Scientists’ warning on affluence. *Nature Communications*, 11(3107), 1–10. <https://doi.org/10.1038/s41467-020-16941-y>
- Wood, R., Grubb, M., Anger-Kraavi, A., Pollitt, H., Rizzo, B., Alexandri, E., Stadler, K., Moran, D., Hertwich, E., & Tukker, A. (2019). Beyond peak emission transfers: historical impacts of globalization and future impacts of climate policies on international emission transfers. *Climate Policy*, 20(1), 14–27. <https://doi.org/10.1080/14693062.2019.1619507>